

Sosiaali- ja terveysministeriö
kirjaamo.stm@gov.fi

viite: VN/12531/2021 sekä STM083:00/2019

Vaalijalan kuntayhtymän lausunto vammaispalvelulainsäädännön uudistuksesta

Vammaispalvelulakiluonnos yhdenmukaistaa vammaisten erityispalveluja ja määrittelee vammaisuuden uudella tavalla. Vammaisten yhdenvertainen kohtelu edistyy Suomessa. Yhdenvertaisuus merkitsee kuitenkin eräiden vammaisryhmien kuten kehitysvammaisten kohdalla taloudellisen aseman heikkenemistä.

Vammaispalvelulainsäädännön lakiluonnoksissa on eräitä asioita, jotka pitää korjata tai valmistella uudestaan:

1. Lain soveltamisala eli vammaisuuden määritelmä (2 §)

Määritelmä ottaa huomioon hyvin erilaiset vammaisuuden syntymekanismit ja kuvaa hyvin palvelujen tarvelähtöisyyttä. Suomessa erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten määrä on ollut jatkuvassa nousussa. Tässä ryhmässä on paljon ihmisiä, joilla on mielenterveyden, autismin kirjon ja laaja-alaisten oppisvaikeuksien kautta muodostunut tila, joka täyttää lakiluonnoksen vammaisuuden määritelmän. He tulevat hyötymään monista lakiluonnoksen subjektiivisista oikeuksista kuten henkilökohtainen apu ja heidän asemansa palveluissa tulee oikeutetusti paranemaan. Eriytyisen tuen oppilaita on Suomessa perusopetuksessa noin 51000, joista vain noin 10000 on tällä hetkellä riittävien palvelujen piirissä. Huomattava osa heistä pääsee lakiluonnoksen mukaan vammaispalvelujen piiriin.

Lakiluonnoksen soveltamisalan määritelmä johtaa siihen, että lain soveltaminen tapahtuu hallinto-oikeuksissa valitusten kautta. Tämä ei ole hyvän lainsäädäntätavan mukaista. Soveltamisala ei myöskään vastaa YK:n vammaissopimuksen vammaisuuden määritelmää. Soveltamisala edellyttää toimintakyvyn olennaista heikentymistä, mutta perusteluissa olennaista heikentymistä ei ole pystytty määrittelemään yksiselitteisellä tavalla. Soveltamisalasta on myös jätetty pois toimintakyvyn heikentyminen sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueella. Tulkinnanvarainen vammaisen henkilön kriteeristö johtaa tilanteeseen, jossa osa vammaisista henkilöistä jäisi lain ulkopuolelle kuten esimerkiksi lievästi kehitysvammaiset henkilöt.

Ristiriita syntyy lakiluonnoksen taloudellisessa arvioinnissa. Laskelmissa on mm. oletettu, että mielenterveysasiakkaita ei tule vammaispalvelulain piiriin lisää. Lain soveltamisalasta ei voida näin johtaa. Valmistelun varhaisessa vaiheessa on päätetty, että uudistuksen taloudelliset vaikutukset saavat olla 22 M€ vuodessa.

Tämä johti laskemaan, jossa taloudelliset vaikutukset johdettiin loppusummasta taaksepäin. Perusteluissa todetaankin toistuvasti, että laskelmiin liittyy merkittäviä epävarmuustekijöitä.

Lakiluonnoksen työllisyysarvioinnissa (sivu 105) todetaan, että uudistus edellyttää henkilöstön lisästarvetta 600-700 henkilötyövuoden verran. Kysymys on sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöstä, joista noin 80 on sosiaalityöntekijöitä. Henkilöstön lisääntyvät palkkauskustannukset ovat noin 35 miljoonaa vuodessa, sen huomiointi taloudellisessa arvioinnissa jää epäselväksi.

Asia on korjattavissa kahdella tavalla. Lain taloudelliset vaikutukset lasketaan uudestaan kustannusrajoite poistaen tai vammaisuuden määritelmä ja uudistuksen sisällöt tarkennetaan niin, että 22 M€ taloudelliset vaikutukset pitävät paikkansa. Taloudellisten vaikutusten seuranta tulee myös osoittaa.

Hallituksen lakiesitys 10/2022 laki hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun lain 9 ja 34 §:n muuttamisesta edellyttää, että valtion rahoituksen tasoa varainhoitovuodelle määritettäessä otetaan täysimääräisesti huomioon hyvinvointialueiden järjestämistä vastuulle kuuluvien tehtävien laajuuden tai laadun muutos, jos se aiheutuu asianomaista tehtävää koskevasta laista tai asetuksesta. Lakia ei saa kiertää aliarvioimalla vammais palvelulainsäädännön uudistuksen taloudellisia vaikutuksia.

2. Erityinen tuki (12 §)

2) erillisenä palveluna annettavaa tukea omien valintojen tekemisessä elämän merkittävässä päätöksentekotilanteissa (tuettu päätöksenteko); tai
3) moniammatillista osaamista edellyttävää tukea vaativissa tilanteissa (vaativa moniammatillinen tuki).

Nämä subjektiiviset oikeudet olisivat tulossa voimaan 1.1.2025 eli lainsäädäntöön synnyttäisiin kahden vuoden aukko palveluihin, kun erityishuolto näiltä osin loppuisi 31.12.2022. Tällaista aukkoa palveluihin ei saa tehdä.

Termi ”erityinen tuki” esiintyy useassa laissa (sosiaalihuoltolaki, varhaiskasvatuslaki, perusopetuslaki) eri tavoin määriteltynä. Tästä aiheutuu lain soveltajille ja palvelunsaajille ristiriitaisuuksia ja käytännön epäselvyyttä palvelujen myöntämisestä.

Pykälän perusteluissa vaativat tilanteet rajataan esimerkillä vammaisen henkilön toistuviin vakaviin käytöshäiriöihin ja aggressiiviseen sekä itseä vahingoittava käyttäytymiseen. Vammaisen henkilön elämässä voi olla kuitenkin monenlaisia vaativia tilanteita, joissa tarvitaan moniammatillista tukea. Perusteluiden rajaus on ihmisarvoa loukkaava.

3. Päivätoiminta (19 §)

Päivätoiminnan ja työtoiminnan yhdyspinta palvelutuotannossa on liukuva, johtuen asiakkaiden tarpeista. Asiakas saattaa olla saman päivän aikana työtoiminnassa ja päivätoiminnassa. Päivätoiminnan tavoitteena on vuorovaikutuksen ja osallisuuden turvaaminen sekä vammaisen henkilön toimintakyvyn ja omien vahvuuksien tukeminen. Tavoitteet ovat hyviä eikä niitä tule rajoittaa työikäisiin ja työkyvyttömiin henkilöihin vaan ne ovat vammaisten henkilöiden oikeus yleensä. Näin tuettaisiin vammaisten mielenterveyttä ja elinikäistä toimintakykyä. Pykälässä tarkoitettu kohderyhmä tulee määritellä uudelleen ja huomioida työtoiminta.

4. Vaativan tuen yksiköt

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain muuttamisesta sisältää pykälän 9 §, joka saattaa aiheuttaa lisäkustannuksia, jota ei ole taloudellisessa arvioinnissa huomioitu.

Luonnoksen sivuilla 66-67 on esitetty Kehitysvammalain voimaan jäävät säännökset, joissa nimetään palveluja antavat yksiköt vaativan tuen yksiköiksi. Lakiluonnoksen 2 § on määritelmä toinen:

”Hyvinvointialueella tulee olla alueella esiintyvän tarpeen mukainen määrä 2 §:n 1 momentissa tarkoitettuja vaativan tuen yksiköitä. Vaativan tuen yksiköllä tulee olla käytettävissään riittävä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus vaativan hoidon ja huolenpidon toteuttamista ja seurantaa varten.”

Lakiluonnoksen vaativan tuen yksiköt ovat ilmeisesti nykyisiä kehitysvammalain mukaisia tehostetun palveluasumisen yksiköitä, joita on kaikilla hyvinvointialueilla. Pykälässä moniammattitilinen työ on esitetty kuitenkin laajempaan kuin se nykyisessä tehostetussa palveluasumisessa toteutuu. Nykyisin työ keskittyy kehitysvammalain itsemääräämispykälien toteuttamiseen. Mikäli pykälää sovelletaan nykyistä toimintatapaa laajemmin, tuottaa se merkittäviä lisäkustannuksia hyvinvointialueille, jotka ovat huomioitava taloudellisessa arvioinnissa.

Hyvinvointialueiden yhteistyöaluetasolla (5+1 kpl) on olemassa vaativan tuen yksiköitä, joissa moniammatillinen työ toteutuu hoidon ja kuntoutuksen sisällöissä. Tämä kaltainen hoito ja kuntoutus tulee toteuttaa hyvinvointialueiden välisellä yhteistyöllä sen vaativuuden vuoksi (vrt. erikoissairaanhoidon työjako).

5. Vaativan tuen asiantuntijaryhmä

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain muuttamisesta 31 § tulee muuttaa ”Erityishuollon antamista koskeva hakemus tulee tehdä vaativan tuen asiantuntijaryhmälle. Asiantuntijaryhmä päättää erityishuollon antamisesta ja lopettamisesta.” Päätösvalta tulisi antaa viranhaltijalle, joka päättää myös vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain mukaisista palveluista ja tekee kokonaisvaltaista palvelutarpeen arviointia. Tahdosta riippumattoman hoidon osalta päätösvalta kuuluu asiantuntijaryhmälle.

6. Hakemuksen teko-oikeus tahdosta riippumatta

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain muuttamisesta 32 § tulee muuttaa. Luonnoksessa henkilön määräämisestä vaativan tuen yksikköön tahdostaan riippumatta on tehtävä vaativan tuen asiantuntijaryhmälle kirjallinen hakemus. Hakemuksen on oikeutettu tekemään henkilön laillinen edustaja taikka hänen omaisensa tai muu läheisensä. Pykälään on lisättävä, että hakemuksen tulee voida tehdä myös hyvinvointialueen ao. viranomaisen. THL:n rooli rikoksiin syyllistyneiden tuomioitsematta jätettyjen kehitysvammaisten kohdalla tulee myös uudistuksessa huomioida.

7. Kehitysvammalain itsemääräämisoikeutta vahvistavat ja perusoikeuksien rajoittamista koskevat säännökset

Kehitysvammalain itsemääräämisoikeutta vahvistavat ja perusoikeuksien rajoittamista koskevat säännökset ovat olleet voimassa kuusi vuotta. Käytäntö on osoittanut niissä olevan puutteita ja epäkohtia, joita tulee tämän lakiuudistuksen yhteydessä korjata.

Itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja rajoittamista koskevat säädösten funktio liittyy tahdosta riippumattomaan hoitoon ja muuhun välttämättömään itsemääräämisoikeuden rajoittamistarpeeseen. Työnjako vammaispalvelulain ja kehitysvammalain välillä johtaa siihen, että asiakkaita ohjataan nykyistä enemmän kehitysvammalain mukaisiin palveluihin tilanteissa, joissa saatetaan tarvita itsemääräämisoikeuden rajoittamistoimenpiteitä. Tämä tulee lisäämään hyvinvointialueiden kustannuksia ja vinouttamaan vammaisten palvelutarpeiden arviointia.

8. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 42 b §

”Erityishuollossa voidaan jäljempänä säädetyin edellytyksin käyttää 42 f–42 n §:ssä tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä järjestettäessä sosiaalihuoltolain 21 §:n 4 momentissa tarkoitettua tehostettua palveluasumista”.

Pykälässä sidotaan rajoitustoimenpiteiden käyttö asumispalveluissa käytännössä yövalvontaan. Rajoitustoimenpiteiden turvallinen ja asianmukainen käyttö edellyttää riittävää ja ammattitaitosta henkilökuntaa, kun rajoitustoimenpiteitä toteutetaan. Yövalvonnalla on asiassa merkitystä vain rajoitustoimenpiteillä yöaikaan. Nykyinen säädös rajoittaa kehitysvammaisten oikeutta asuinpaikan valintaan ja asunnon pysyvyyteen.

Se myös vääristää palvelurakennetta suosimalla tehostettua palveluasumista. Pykälää tulee muuttaa siten, että rajoitustoimenpiteiden käyttö edellyttää riittävää henkilöstömitoitusta (sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä).

9. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 42 g § Aineiden ja esineiden haltuunotto

Tähän pykälän kohtaan pitäisi lisätä mahdollisuus ottaa haltuun asiakkaan puhelin/tietokone. Ne ovat myös ominaisuuksiltaan esineitä, jotka voivat vakavasti vaarantaa terveyttä ja turvallisuutta esimerkiksi voimakkaan riippuvuuden takia, niiden avulla voidaan hyväksikäyttää seksuaalisesti/tulla hyväksikäytetyksi. Päätöstä varten tulisi pyytää ja ottaa huomioon asiantuntijoiden arvio. Päätöksentekijänä olisi virassa toimiva yksikön vastaava johtaja tai virassa toimiva sosiaalityöntekijä. Päätöksen voisi tehdä määräjälle (esimerkiksi 30 vrk). Päätöksen yhteydessä pitäisi varmistaa, että yhteydenpitoa ei rajoiteta, vaan yhteydenpito turvataan esimerkiksi "vaativan tuen yksikön hankkimalla puhelimella tai muulla vastaavalla välineellä". Tämä tarve koskee vain pientä osaa asiakkaita, mutta on sitäkin haastavampaa heidän kohdallaan.

10. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 42 k § Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa

Liikuntakyvyttömiä henkilöiden kohdalla tulisi luopua periaatteesta, että sängynlaidat tai pyörätuolin vyö on rajoittamista. Ajatus, että esimerkiksi vammaisen sängyn laskeminen lattian rajaan olisi parempi ratkaisu kuin sängynlaitojen käyttäminen, on ihmisarvoa loukkaavaa. Sängynlaidat ja pyörätuolin vyö tulisi heidän kohdallaan ymmärtää apuvälineenä, ei rajoittamisena. Muuten voidaan joutua tilanteisiin, joissa ihminen joutuu muuttamaan asumisyksiköstä (omasta kodista) pois vain siksi, että siellä "rajoittaminen" ei ole mahdollista, koska se ei ole tehostetun palveluasumisen (jatkossa vaativan tuen) yksikkö. On myös resurssien tuhlaamista käyttää asiantuntijoiden työaikaa sängynlaitojen arvioimiseen ja henkilökunnan kirjaamiseen tilanteessa, jossa asiakas ei pysty itsenäisesti liikkumaan.

11. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 42 l § Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa

Hygienihaalarin käyttö tulisi ymmärtää joidenkin asiakasryhmien osalta päivittäisiin toimintoihin liittyvänä. On eräitä vammaisia (mm. poikkeavia aistikokemuksia hakevia) henkilöitä, joille ei kerta kaikkiaan löydy muuta keinoa turvata ihmisarvoisen elämä kuin käyttää hygienihaalaria. Asiantuntija-arvion perusteella pitäisi niiden henkilöiden kohdalla olla mahdollisuus tehdä puolen vuoden päätöksiä, koska kyse on päivittäisistä toiminnoista.

12. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 42 g § Aineiden ja esineiden haltuunotto

"Toimintayksikön vastaavan johtajan on tehtävä haltuunotosta kirjallinen päätös, jollei aineita tai esineitä palauteta erityishuollossa olevalle henkilölle yhden vuorokauden kuluessa haltuunotosta." Muissa alakohdissa rajoitustoimenpidepäätöksen on oikeutettu vaihtoehtoisesti tekemään esimerkiksi sosiaalityöntekijä. Tässä alakohdassa tuota vaihtoehtoa ei ole. Käytännössä kuitenkin ovat sosiaalityöntekijät joutuneet tekemään päätöksiä, kun vastaava johtaja on ollut estyneenä.

13. Yleisiä lakiluonnoksen korjaustarpeita

Lakiluonnoksen pykälät ja niiden perustelut eivät ole synkronoitu johdonmukaisesti. Perusteluissa toisinaan kavennetaan, toisiaan lavennetaan pykälien sisältöä. Lain tulkinta tapahtuu kuitenkin aina pykälien kautta. Perustelujen tulee selventää ja avata pykälää, mutta niiden kautta ei voida muuttaa pykälien sisältöä. Esimerkkinä tästä on lain soveltamisala (2 §), jossa pykälän sisältöä pyritään sen perusteissa kaventamaan.

Lakiluonnoksessa on horjuvuutta käsitteissä. Erityishuolto-ohjelma kuvataan joskus oikein valituskelpoisena päätöksenä, joskus se rinnastetaan asiakassuunnitelmaan, joka ei ole valituskelpoinen päätös. Joskus kehitysvammalaki nähdään diagnoosiperusteisena lakina, toisissa kohdissa aivan oikein todetaan, että se ei sitä ole.

Lisätietoja antaa Ilkka Fritius p. 050 60278, ilkka.fritius@vaalijala.fi.

Vaalijalan kuntayhtymän hallituksen 23.3.2022 51 § valtuuttamana.

Ilkka Fritius
kuntayhtymän johtaja